

SOBRE VELÁZQUEZ I GOYA

JOSEP MARIA SUBIRACHS

Francisco de Goya, el naixement del qual celebrem ara el seu 250è aniversari, sentia una fervent admiració per l'obra de Velázquez i crec que no hauria anat tant lluny en la seva gosadia pictòrica i expressiva si abans no hagués existit la figura del pintor sevillà. Precisament en una ocasió Goya digué: «Els meus mestres són Velázquez, Rembrandt i la Naturalesa.»

De fet va demostrar molt especialment l'entusiasme que sentia per Velázquez quan, en retratar els membres de la casa reial en el quadre «La família de Carlos IV», va voler fer una nova versió de «La família de Felipe IV»¹, obra més coneguda amb el nom de «Las Meninas».

No és d'estranyar doncs que aquest quadre, en el qual Velázquez ens mostra el seu «impressionisme avant-la-lettre», colpís d'admiració Goya per la seva densitat pictòrica, la valentia de la seva factura i l'ambient lograt en l'escàs espai d'una cambra.

Aquesta obra és també un exemple emblemàtic del Barroc ja que està ple d'efectes contradictoris: és a la vegada diàfana i enigmàtica, senzilla i hermètica, i sembla que la col·locació dels personatges sigui fruit de l'atzar quan és el resultat d'una idea ben programada i definida, exemplificant d'una manera precisa el pensament de Leonardo: «La pintura és una cosa mental.»

Entre les extraordinàries qualitats d'aquesta cèlebre tela voldria destacar el tema que, lluny d'ésser solament una anècdota, pren un valor conceptual i fa d'aquesta pintura una obra única².

1. Aquesta tela de grans dimensions (310x276 cm) realitzada en el 1656 ha tingut diferents noms: en l'inventari del «Alcazar de Madrid» de 1666 figura com «La família de Felipe IV», en el segle XVIII la tela va ser anomenada «Infanta María Teresa» i sembla que va ser Pedro de Madrazo qui, en el 1843, va inscriure l'obra en el catàleg del Museu del Prado amb el capritxós nom de «Las Meninas» que per ara és el que ha tingut més èxit.
2. «Las Meninas», metapintura, obra mítica de l'art espanyol, és «el quadre dins del quadre». Aquesta extraordinària particularitat la trobem igualment en una altra obra també mítica, «El Quijote». D'ella també podem dir que és «una novel·la dins de la novel·la», perquè Cervantes ens relata el que explica Cide Hamete Benengeli, un imaginari autor, i sobretot perquè a l'obra es parla de la pròpia obra.

Malgrat alguns autors (Julián Gállego, Charles de Tolnay, Josep Gudiol, Santiago Sebastián...) que donen d'aquesta obra diverses interpretacions, crec que el que es veu davant del quadre, és el que veien el rei i la reina quan feien de model pel pintor. Per això es veu el revers de la tela, Velázquez que ens mira fixament, els monarques reflexats en el mirall³ del fons, on ens hi podríem veure en el cas que el mirall fos real la nostra pròpia imatge i vuit personatges més, cinc dels quals també ens estan mirant. Aquests són la dama Maria Agustina Sarmiento, les infantes Margarita i María Teresa⁴, la nana María Bárbola, Nicolasito Portosanto amb un gos, Marcela de Ulloa amb Diego Ruiz de Azcona i José Nieto els quals, arribats fortuïtament, s'entretenen tot mirant el que està fent el pintor.

Així doncs, en aquest quadre singular el que veiem no és, com en totes les altres pintures, la imatge des del punt de vista del pintor, sinó la que s'obté des del punt de vista del model i que fa que cada un de nosaltres, quan ens hi trobem davant en siguem protagonistes i és com si fóssim els mateixos reis.

Aquesta particular visió, que no es tornarà a repetir fins que en el cinema s'utilitzi la càmera subjectiva aconseguint que l'espectador entri a formar part de l'escena, no va ser entesa per Goya en la seva volguda evocació de l'obra de Velázquez.

En el seu quadre «La família de Carlos IV», pintat 145 anys més tard, el pintor està exactament com a «Las Meninas» mirant cap a l'espectador però la família reial, que està de cara i en actitud d'estar posant com a model, dona l'esquena al pintor i per tant és absurda la disposició dels personatges.

Goya era un artista directe, instintiu, segurament poc amant d'especulacions massa cerebrals, i el joc barroc que aquella obra de Velázquez ens ofereix, no va ser compresa pel pintor aragonès. Naturalment això no treu que Francisco de Goya sigui un dels primers en l'extraordinària història de la pintura espanyola, i la seva obra genial s'avanci cent anys a l'estil que, junt amb el superrealisme i l'abstracció, més ha marcat el nostre segle: l'expressionisme.

En els seus aiguaforts i més exactament en les Pintures Negres que va realitzar amb total llibertat ja que eren per la seva pròpia casa, és on porta fins a la darrera conseqüència el seu personal expressionisme.

Seria difícil trobar en el nostre segle una obra tan punyent, dramàtica i expressiva, fins i tot amb tocs d'humor negre, com la que ens brinda aquesta sèrie de catorze pintures que va realitzar l'any 1820 durant la convalescència d'una greu malaltia i que pot ser considerada com el seu testament artístic. Aquesta obra, pintada amb una gran violència tècnica, ens sobrepen pel clima d'horror i és, junt

3. Els miralls eren molt apreciats per Velázquez fins el punt que n'era col·leccionista i al morir en tenia deu. Recordem que en una altra obra de Velázquez, la seva «Venus» de la National Gallery de Londres, el mirall també té un gran protagonisme.

4. Segons Palomino (1724) aquest personatge femení representa Isabel Velasco, informació que ha sigut repetida per quasi tots els estudiosos i comentaristes de l'obra. Crec, però que representa l'infanta Maria Teresa, filla gran del rei i l'hereva de la monarquia espanyola la qual cosa justifica el títol original de l'obra «La família de Felipe IV» i el posterior de «La infanta María Teresa».

Els reis o l'espectador.

amb els esclaus inacabats de Miquel Àngel, els darrers autorretrats de Rembrandt i el «Touch of Evil» d'Orson Welles, l'obra on amb més intensitat veiem l'esforç de l'artista per a transmetre'ns el més profund de la seva intimitat.